

ERDÉLYI MÚZEUM

IX. kötet.

1892.

IX. füzet.

Columbus Kristóf emlékének.

(Második közlemény.)

Ha Columbus Kristóf érdemeit kellően méltányolni akarjuk, egy perczre sem szabad kora szellemi és anyagi művelődésének állapotát szemünk előtt eltéveszteni. Columbus, de mondhatni minden ember tettei, sőt gondolatai is mindig azon hánykolódásnak, úgyszólván azon harcznak eredményei, mely saját lelke működése és korának reá gyakorolt hatása közt folyik le.

Való ugyan, hogy Columbus, az Orinoco édes vizének részéről soha sem képzelt ijesztő tömegét látván, mely hajóinak bordáit ostromlá, azt a víztömeget a paradicsomból¹⁾ eredőnek mondta, mert ki nem bontakozhatott azon varázs alól, melyet korának közvéleménye az ú. n. együttérzés a legönállóbb szellemre is gyakorol, azon súly alól, mely lefelé vonz; mert a tuczatemberek tömegének az ostracismusra hajló közszelleme tiltakozik egyeseknek, az igazi és jogosult arisztokráciának részéről igénybe vett azon kiváltsága ellen, hogy azok a tömeg fölé, a nemes gondolkodás és mi fő — az önállóság tiszta aetherének régiójába emelkedhessenek. Ezt tapasztaljuk Columbusnak a paradicsomra vonatkozó szavaiból is. Ő az Orinoco vizeinek erélyét csak úgy magyarázhatta, hogy ama tömeg vagy képzelhetetlen magasságból jó — tehát a paradicsomból, vagy pedig egy igen nagy *szárazulat* belsejéből.²⁾ A dilemma első része össz-

¹⁾ A paradicsom szó az ó-perzsa nyelvből származik és annyit jelent mint díszkert. Vele rokon Firdusi költő neve. Belőle származott a hebr. paradés, arab firdaus, többesben parádísu; az örmény szyriai partés. Az ó perzsa szónak a szanszkrit paradésa- v. pradésa-ból való leszármazása csak alakilag talál; mert ama szó annyit jelentvén, mint vidék, járás, külföld, — értelem szerint kevésbbé rokon az előbbiekkal. Kosm. II. 133. NB. 30.

²⁾ „Ha azon mérhetlen folyam, mely vizeivel az öblöt feltölti és tengert alakít, nem a földi paradicsomból jó, akkor véghetetlen kiterjedésű szárazulattól ered,“

hangzás kora nézetével, második tétele által pedig saját józan ítéletének tett eleget. Mindazonáltal azon nézetének ad kifejezést, hogy azon szárazulat, melyet a benszülöttek nyelvén Pariának nevez vala el, Cubával összefügg és azzal együtt a Ganges-menti India egy része.

A víz tömegességéből eszének józan gondolkozásával nagy szárazulatra következtet; a víz hatalmas lökése pedig a magasban fekvő paradicsomra csábítja képzeletét, mert a paradicsomot szt. Ephraim nyomán szintén magas hegyen képzelték, minthogy a paradicsomnak oly helyen kelle léteznie, hova a vízözön fel nem érhetett, s azért elérhetetlen s láthatatlan a paradicsom az emberre nézve is.

Némely ó-kori írók, a középkori patristica és scholastica és az arabs földleírók tévedéseiből, túlzásaiból oly agyrémek születtek, melyek kivált a fűszereket, gyöngyöket, drága köveket és nemes fémeket szolgáltató országok fekvése iránt álnézeteket, roppant zavart, sőt nevetséges képzeleteket honosítottak meg, nemcsak a paradicsom helyének ¹⁾ tekintetében, hanem az ó-testamentomi Salamon király korabeli Ophir iránt is a találgatásnak tág tért nyitottak.

Álmodoztak Sopora hegyről, melyet Salamon zsidó király kerestett. E helyet az indusi Supara, az arabiai Sophora, az afrikai Sofala helyeire költöztették s a világ sejtett legkeletiebb szélén keresték; úgy hogy Columbus is a világ titokteljes keletén képzeli Sopora hegyét, még pedig Haïti szigetén. ²⁾ Edrisi és Bakuy

— ezt írja Columbus egyik levelében ő felségeiknek, hozzátévé: „Nem hiszem, hogy az egész világon ehez hasonló s oly mély és széles folyamot valahol ismerének; úgy hiszem ez a föld melyet Felségeitek meghagyásából fölfedeztem, rendkívüli szélességű és hogy dél felé még több olyan föld van, melyekről még tudomásunk nincsen.“ Crit. U. II. 475.

¹⁾ Krit. Unt. I. 88. Cosmas ugyanis kérdezi: hogyan lehet az, hogy a Serek országába utazók közül még senki sem pillantotta meg a paradicsomot, ha az a föld keleti részén csakugyan létezik? Minthogy pedig az a megoldás, miszerint az Úr a paradicsomot a vízözön után az emberekre nézve láthatatlanná tévé, eléggé alaposnak, kielégítőnek nem látszik, szt. Ephraim a föld legmagasb hegyének megközelíthetetlen csúcsára helyezé azt. Dante „Divina Commediájá“-ban, tulajdonképpen a Purgatoriban (I. 22) szintén leír egy magas hegyet, melynek csúcsán az üdvözültek paradicsoma fekszik, ott élt vala Ádám és Éva. Crit. U. II. 92. 93.

²⁾ Crit. U. I. 77., 317.

arabs földleírók állíták, hogy az ó világ keleti szélein kincsdús szigetek fekszenek: az aranyfövény lepte Sahabet sziget, továbbá Wak-Wak (Quak-Quak) és Saila aranydús szigetek, hol ebek és majmok arany nyakravalókat viselnek. ¹⁾ A Ptolemäus- és Plinius-féle Chryse- Argyre szigetek délibábjai ama szigetek, melyek a XV. százig egy térképen sem hiányozának. ²⁾ Csoda-e, ha oly zürzavar közepette, a való és rögeszmék, költészet és képtelenség egyvelegében, tömkelegében — ész és képzelet egymással szemben folytonos küzdelmet vívnak. Columbus élénk képzelő tehetsége, ábrándozó vallásossága, azon törekvése, hogy a valót a szt. írás szavaival meg egyeztesse, lelke összes erőit hatalmas forrongásba hozta. S így nem csoda, hogy harmadik útja idején mind a kor, mind a sors csapásainak behatása alatt a búskomorság és rajongó vallásosság mindinkább erőt vettek lelkén, ³⁾ s ő habozni kezdett, vajjon a természet tüneményeit tisztán felfogó szeméinek higgyen-e többet vagy korának tévedező világnézetének hódoljon-e.

A szellemi világ említett tévelyein kívül a valóságban létező ama nehézségek, melyek az Atlanti oceánon való átkelést még ma is nagyon kockázatos vállalatná teszik, távol sem kicsinylendők: első sorban ama tenger kiterjedése. ⁴⁾

¹⁾ Cr. U. I. 315.

²⁾ Plinius hist. nat. VI. „Extra ostium Indi Chryse et Argyre fertiles metallis. Nam, quod aliqui tradidere, aureum argentumque iis solum esse, haud facile crediderim.“ India végén túl Chryse és Argyre érczekben gazdag szigetek fekszenek. Mert azt, mit némelyek állítanak, hogy azok talaja aranyból lenne, alig tudom hinni.

³⁾ Cosmos II. 54.

⁴⁾ Ama világtenger területe 1,610.000 földrajzi □ mérföld azaz 88.600,000 km² vagyis földünk egész területének mintegy $\frac{18}{100} = 0.18$ -ad része és valamennyi tenger felületének $\frac{24}{100} = 0.24$ -ed része.

Szélessége Északról Dél felé mindinkább terjed.

A Hudson-szoros szélessége 60 tengeri mérföldet tesz ki.

A Davis „ „ 200 „ „ „ „

Dánia, Grön- és Izland szorosainak szélessége 130 tengeri mérföldet tesz ki.

Az Izland, a Farö-i és Shottland szigetek közti szorosok szélessége 400 tengeri mérföldet tesz ki.

Összesen az Atlanti tenger északi széle 800 tengeri mérföld hosszában nyúlik el.

A második és sokkal nagyobb akadályt ama nehézség okozta, melylyel ama tengeri rengetegben a tájékozás járt és ma is járna, ha a tengerészek számára tengeri loxodromikus térképek nem léteznének. Hogy ezek nélkül a tengeren való tájékozás a tengerészet kiműveltebb állapotakor is még mekkora nehézséggel jár, a Fekete tenger hajózási története bizonyítja. Miután az ozmánok 1453-ban Konstantinápolyt meghódították s a Földközi tenger életét úgyszólván vas marokkal megfojtották, a Fekete tenger is elnéptelenült. Csak

Legkeskenyebb az Atlanti tenger É-on, grönlandi Farewell fok és Norvégia közt, t. i. 1500 teng. mérf. szélességű, továbbá Afrika és Dél-Amerikának egymáshoz legközelebb eső pontjai körülbelül a délamerikai Szt. Rókus fok és az afrikai sierra leone-i mart közt, mintegy 1600 teng. mérföld. Legkiterjedtebb az Afrika melletti Bojador fok és és a Mexico keleti partján fekvő Matamoras közt, kb. az északi szélesség 15-ik párhuzamosán s a Greenwichől Nyugot felé számított 15-ik és 98-ik hosszúsági fokok közt, hol ama tenger 4500 teng. mérföldig tágul. (Boguslawski, Oceanographie I. 25.)

A föld körülete 5400 földrajzi r. 21600 tengeri [mérföld azaz 40070 km. (1 tengeri mérf. 1855.4 meter.)

Ezen utat megtehetjük ma gőzöseink és vasutaink és minden előny igénybevételével folytonosan utazva 72—73 nap alatt, ha útnkat ekként beosztjuk: Hamburgból Brindisibe (3 nap alatt), innen Suez-en át Bombayba 17 nap, Bombay-ból Madraszba szárazulaton (2 nap), innen részint szárazulaton részint tengeren a Fülöp-szigetekre és Honolulu szigeten által S. Franciszko-ba (37 nap), tovább a Pacific-pályán New-Yorkba (6 nap) végre Hamburgba vissza (7 nap.) Így tehát földünk körülútatása 10·3 hétbe kerülne.

Európából Amerikába azaz Liverpool-ból New-Yorkba gőzhajón menet az átlagos sebesség 13—14 nap. Az ellenkező irányú út t. i. New-Yorkból Liverpoolba gőzösön téve az *öbli áramlat* fölhasználásával néhány órával rövidebb.

A Cunard társulat „Oregon“ cz. gőzöse 1885-ben New-Yorkból Liverpoolba 6 napot, 9 $\frac{1}{2}$ órát volt útközben, megjegyeztetvén fogadás következtében; a versenytársá 8 órával későbbben érkezett meg utána.

A 70-es években az „Adriatic“ cz. gőzös Irlandtól Canada-ig, illetőleg Galway-ból St.-Johns-ba 5 nap és 20 óra alatt tette meg az utat.

A vitorlás hajók Angolország egyik dél-nyugati fokától, a Lizard foktól New-Yorkig 34—35 nap alatt tették meg az utat mintegy 1862 táján. A megfordított irányú utat az *öbli áramlat* kedvezése folytán 22 nap alatt tették. Mert az *öbli áramlat* a vitorlás hajók útját Ny—K. felé mintegy 12—13 nappal megrövidíti.

Gőzösök ugyanakkor az utat Liverpool és Halifax (Uj Skóczia) közt 12 nap alatt, Liverpool Boston közt 14—15 nap alatt, Bremából N.-Yorkba 14—16 alatt tették. Amerikából Európába az említett vonalon rendszeren 2—3 nappal kevesebb időbe kerül az út, mint megfordítva. Havre de Grace-ból Havannába

1774-ben nyílt meg újra az egykori Pontos euxinus az európai hajók számára. Azonban tengeri térképek és megbízható kalauzok hiányában ama viharos tenger újra olyan veszélyessé vált a hajókra nézve, hogy újra a Pontos Axénos címét érdemlé ki magának, mert a hajók csak május közepétől augusztus végéig mertek rajta közlekedni.

Mindenekelőtt ismeretlen vala egy megbízható eszköz a hajók sebességének meghatározására. A hajósok a hajó haladását csak tapasztalati jártasság nyomán ítélték meg, tájékozódván a csillagok s az időnkint használt vitorlák száma, továbbá a szél erője szerint. Az ú. nevezett *logg*, vagy a hajó sebességének megméréseire még ma is használatos műszer, még ismeretlen vala.¹⁾

A rómaiak szintén alkalmaztak a hajók sebességének mérésére célzó kerék-szerkezetet (hodomert) az ő hajóikhoz, melyet Vitruvius leír. Ugyanoly szerkezet vala állítólag Commodus császár hirtájához is alkalmazva.

(4150 teng. mf.) Ny. irányban 16 nap 3 óráig jár az észak-németországi Lloyd-társulat gőzöse, vissza felé 15 nap 18 óra alatt. Cadixból Havannába Teneriffa és Porto Rico-n keresztül vagy vissza 14—15 nap jár a gőzös, vagyis mai gőzöseink a Spanyolország és Cuba sziget közti útát mintegy 14—15 nap alatt teszik meg, míg Columbus-nak Palos-ból Quanahani, a tőle elnevezett S. Salvador szigetig, tehát az Atlanti oceán átszeléséig 70 napra volt szüksége azaz 2-szer annyi időre, a mely alatt vitorlásaink Angolország délnyugoti végétől N-York-ig az Atlanti óceánon átkelnek, s majdnem 5, 6-szor annyi időre, mely alatt gőzöseink átszállnak.

¹⁾ Az északnémetországi Lloyd gőzösein a fedélzet összes legénysége két-két óra múlva a loggozáshoz parancsoltatik. A logg lényegében hüvelyknyi vastagságú tölgyfából készült korong körbasítványa (sectora). Ivezett oldalára annyi ólom nehezék alkalmaztatik, hogy a deszkácska függélyes állásban a vízben úszszék. Ez által rövid időre legalább mintegy megállva — egy hozzá akasztott vékony madzagra, melynek másik vége a hajón lévő csigára föl van tekerve, akkora ellenállást gyakorol, hogy a madzag rövid idő, fővényórával mért 14 másodperc alatt legombolyíttatik. A madzag piros szalagoeszkák által ú. n. csomók által 24 lábnyi azaz egy teng. mf. $\frac{1}{240}$ -ed résznyi hosszú darabokra van felosztva. Midőn az első csomó az észlelő matróz tenyerén átsuszik, a fővényóra felállítatik, illetőleg megfordíttatik. A 14 másodperczet mutató fővényóra fővényének lefutása közben a tenyeren átsuszott csomók száma könnyű számítás útján adja aztán a hajónak óránkénti sebességét. Der Norddeutsche Lloyd, Ein Reise-Handbuch von Dr. Finsch u. Dr. M. Lindeman, Boroszló és Lipcse 1873. 33-ik lap.

De a középkor irodalma nem szól haladásmérőről. Nem csudálkozhatunk tehát, hogy Columbus Kristóf hajó-naplója több helyén a Pinzon Alonzo Mártonnal a hajó haladási gyorsaságának megbecslése iránt folytatott szóváltásáról megemlékeznek. Az idő mérésére félórákat mutató fővényórákat (ampolletas) vittek hajóikon. ¹⁾

Humboldt S. azt állítja ugyan az említett helyen, hogy Pigafetta szerint Magelhaes már ismerte és használta (1520) a logg-ot „catena a poppa“ cz. alatt a hajó farához kötött láncz alakjában; Peschel Oszkár ellenben azon nézetben van, hogy utóbbi szerkezet a hajónak a vitorlázás vonalából való oldalvásti eltérését s méretét jelzé pusztán. ²⁾

Tengeren a tájékozás két legbiztosabb és legfontosabb eszköze, mint tudjuk, a földrajzi szélesség- vagy sark magasságnak, továbbá a földrajzi hosszúságnak meghatározása.

Fájdalom, Columbus Kristóf korában a tudomány ezek egyikének kieszközlésére sehogy sem vala képes, mert ahoz való műszerekkel nem rendelkezett. E kérdésekkel folytonosan foglalkoztak ugyan ama kor legkitűnőbb elméi, köztük különösen Regiomontanus Camillus (Johannes Müller), ki a frankoniai (bajor) Königsbergben született. Ő vala korának legkitűnőbb csillagásza, mi már abból is kitűnik, hogy IV. Sixtus pápa őt a naptár helyreigazítása végett Rómába hívta. Nevét híressé tették a csillagászati ephemeridák, melyeket a nürnbergi délkörhöz viszonyítva, az 1475—1506-ig érő évek számára előre kiszámított. Ezeket felhasználták a XV. száz legnagyobb felfedezői Bartholomaeus Diaz, Vasco de Gama, Columbus Kristóf, de még az is, ki ugyan nem felfedező, mindazonáltal a felfedezések díjainak legelsőjét, legfelsőjét a vakon osztogató sorstól elnyerte, Amerigo Vespucci. Regiomontanus 1472—1475-ig Norinbergában, Behaim Márton szülő városában él. Ekkor Olaszországba utazik, hol már 1461-ben időzött, midőn 1461-ben Velenczében Diophant ³⁾ kéziratának első 6 kötetét fölfedezé.

Regiomontanus fölfedezé a meteoroskop nevű szögletmérő műszert is, mely a földr. szélességek, illetőleg magassági szögek meghatározására szolgált. Ezen műszer mintájára szerkeszté Behaim Már-

¹⁾ Humboldt, Kosmos II. 469. Jegyzet 69.

²⁾ Geschichte der Erdkunde, 398.

³⁾ Diophant féle egyenlet.

ton az astrolabium nevűt, mely hasonló célra szolgált. Két egyközepű körből (limbus és alhidade) és egy diopterből álló ama műszer ma inkább csak látköri szögek vagy a látókörre vonatkoztatott szögek mérésére szolgál, de akkor az egész szerkezetet egy gyűrűnél fogva az árboczfára akasztották és függirányos szögeket mértek vele. Itt azonban figyelmen kívül nem hagyhatom, hogy a Majorka szigetéről való Raymondo de Lulio alchymista már 1295-ben artrolabiumot föltalált és leírt. Különben Majorka szigetének XIII. százbeli tengerészei híresek voltak, hogy oly csillagászati műszereket alkalmaztak, melyek segítségével az éj óráit a csillagok állása után tudták meghatározni. Mind Columbus, mind Vespucci és azok kortársai nagyra vannak vele,¹⁾ hogy a nemrég föltalált astrolabiumut és az u. n. quadranst (quadrante astrologico) kezelni tudják. Sőt anghiera-i Petrus Martyr, ő spanyol felségeik híres titkára, a ki korának fölfedezéseit lázas érdeklődéssel kísérte és kinek „De novo orbe“ cz. műve az u. n. decadok a kor egyik forrás műve, nagyon is kiemeli Vespucci ars polaris-át.

Ily eszközökkel nyugodt helyen eléggé szép eredményeket ki lehetne eszközölni. Tycho de Brahe még (1546—1601) dicsekedett azzal, hogy műszereivel a fokok perceinek hatod részeit is le tudja venni, de a sugártörést kellően tekintetbe nem vette. Eltekintve, hogy ama műszereken távcsövek nem lehettek még akkor, a hajók ingadozása is tekintetbe jó, melyek egy részéhez, többnyire az árboczfához ama műszerek kapcsolva valának.

E hátrány a balestilha vagy „Szt. Jakab pálcája (baculo de Santiago, cross-staff, keresztbot)“ cz. egyszerűbb magassági szögmérő feltalálására vezetett később. E műszer görög szertartásu, azaz három karu feszületfához hasonlított. A három különböző hosszúságu háránt-kar az oszlopfán előre-hátra tolható volt. A hajós a számozott pálcza egyik végét szeméhez, másikát a mérendő tárgyak felé irányozta. Azután az egyik karfát addig illesztgette kezével előre-hátra, míg nem a látkör és a tér egy-egy tárgya a karfa két ellenkező végén egyszerre feltűnt.

A pálczán jelölt szám a két tárgytól a szem felé nyújtott két sugár szögletét jelölte. E műszert szintén Regiomontanus találta föl.

¹⁾ Krit. Unters. II., 6, 415, 421, III. 24. 119.

De a hozzátartozó utasítást csak 1573-ban „Tratado de Geometria practica“ cz. alatt Juan Perez de Moya írta meg.

A fölfedezések korában, a XV. százbeli spanyol tengerészeknél imigyen nyert földr. szélességek a valóságtól 2—3 fokkal térnek el.¹⁾

Behaim Márton II. Jakab portugál király meghagyásából a nap elhajlásának táblázatát készítette meg, hogy segítségükkel tanítsa a tengerészeket a napmagasság szerinti vitorlázásra (maneira de navegar por altura do sol).

Ha a földr. szélességek meghatározására kieszelt műszerek kivitele csillagászaink és mérnökeink szánakozó mosolyát idézné elő, ha felszólíttatnának, hogy afélékkel dolgozzanak, sokkal elégtelenebbek, sőt mondhatni, teljesen czéltalanok voltak a földrajzi hosszúságok meghatározására szánt műszerek és módszerek Columbus Kristóf korában.

Midőn a spanyolok és portugálok a birtokuk elválasztására szánt demarcatio vonalát, melyet úgy VI. Sándor pápa második rendelete, valamint II. Gyula pápáé eléggé hibásan egyszerre a capverdi és azori szigetektől 300 leguas v. mfre nyugot felé helyezendőnek kijelölt, valóban kitűzni megkísérelték, akkor az illető délkör ellenkező oldalán fekvő Molukk szigetek hosszúsági helyzete tekintetében akkora hibát ejtettek, hogy a valóságtól eltérésök nem kevesebb, mint 46 hossz. fokot tett ki.

Columbus Kristóf idejében a földrajzi hosszúságot ugyanis egyenesen a távolság vagy az út megméréseivel, tengeren tehát a hajó sebességének meghatározásával tudták csak megközelíteni. Ezt pedig mint láttuk, pusztán megbecsülés útján, szemmérték és jártasság segítségével találgatták ki, miután a logg-ot még Magelhaes alatt sem ismerték még. Hisz még Kepler maga is a hosszúsági felvételeknél $1\frac{3}{4}$ foknyi hibákat ejtett.²⁾

Werner, Regiomontanus tanítványa, Columbus korszakának híres csillagásza, a Róma és Norimberga közti hosszúsági különbséget kiszámításában 6° — $36'$ -nyi hibát ejtett (1497). Maga Regiomontanus a Milano és Ferrara közti hosszúsági különbséget $2\frac{1}{2}^{\circ}$ -nyi hibával ejtette meg.

¹⁾ A mérés a csillagászat azon tételén alapul, hogy a földrajzi szélesség, a nap magasságának és elhajlásának összege 90 fokot teszen ki.

²⁾ Peschel, Geschichte der Erdkunde 400.

Nem csuda, ha Columbus Kristóf, ki mint első, határozott meg Nyugotindiában földr. hosszúságokat, de még 3 évvel Werner említett hibás művelete előtt, 22°—50'-nyi ív mértékéig tévedt. A hosszúsági meghatározások általán oly megbízhatlanok valának sokáig, hogy a XVII. száz földírói a csillagászat segélyével kiszámított földrajzi hosszúság adatait egyáltalán elvetették, ámbár már Ruy Falero, Columbus és Magelhaes kortársa különböző kiszámítási módszereket állított fel.

Miután III. Fülöp spanyol király 6000 aranyat pályadíjúl kitűzött oly módszerre, mely a hosszúsági meghatározásokat biztos alapra fekteti, Galilei 1612-ben a jupiteri bolygókra alapított módszerét először neki, azután (1636) a németalföldi államok kormányának ajánlotta föl; de a hajókon való meghatározások iránti bizalom már annyira meg vala ingatva, hogy ajánlatát mindkét helyen visszautasították. A földr. hosszúságok meghatározásának sikertelensége nem is a módszereken, hanem a műszerek tökéletlenségén múlt.

Csak 1748-ban találtak fel végre egy biztos módszer, illetőleg Leroy Péter által a chronometer, melynek segítségével az idő különbözetre fektetett módszer $\frac{1}{2}$ fokon alul maradó hiba mellett végrehajtható lett.

Columbus leginkább a holdfogyatkozások segélyével határozta meg a hosszúságokat, melyek éppen ezen oknál fogva fölötte hibásak, mert a földről a holdra vetett árnyék szélei nem eléggé élesek, hogy a fogyatkozás kezdetét pontosan megállapíthatni lehetne. Columbus valószínűleg Regiomontanus említett ephemeridáit vagy pedig az 1482—1530 érvényes „Calendarium eclipsium“, azaz a holdfogyatkozások naplóját vitte hajóján magával.

Hires az 1504. február 29. beállott holdfogyatkozás arról, hogy azt Columbus, ki 4-ik útja alkalmával Jamaica szigeténél szenvedett hajótörése után ott társaival együtt véginségben volt s nemcsak éhséget és emberei egy részének pártütése alatt szenvedett, hanem a bensülöttek ellenségeskedésétől is veszélyeztetve volt, az indiánusokat a nevezett holdfogyatkozás beálltára, mint isten haragjának jelére, 3 nappal a tünemény előtt figyelmeztette és ez által maga és társai életét megmentette. Mert a jövendölés teljeseése által meglepett indiánusok a kimerült idegenekkel szemben nem csak ellenségeskedéseikkel hagytak fel, hanem élelmi szerekkel is látták el őket mindaddig,

mignem a bátorszivű és nagylelkű Mendez mentő hajóival megérkezett.

Egy másik holdfogyatkozást észlelt 1494. szept. 14-én Haïti szigetének keleti fokán, melyet szintén földr. hosszúság meghatározására fölhasznált, de ismét tetemesen hibás kiszámítással. ¹⁾ Pedig mind erre nézve a fentiek szerint arra utalhatunk, hogy a földrajzi hosszúságok meghatározása terén a kor legkitűnőbb csillagászai sem végezhetek elismerésre méltó, sőt csak hasznavehető munkát, míg az égboltozati megfigyelésekhez az *üveglencsés távcső*, az időkülönbözeti kiszámításokhoz pedig a *mechanikai pontos óramű* hiányzott.

Amerika fölfedezésének — a gregorianus naptár szerint tulajdonkép 1892. *octóber 22-ikére eső* — 400-adik évfordulójának közeledtére az irodalom terén számos oly munka jelent meg, mely Columbus Kristófnak nemcsak tettét, hanem jellemét, sőt származását is a legkedvezőtlenebb színben tünteti fel. Kicsinyítik érdemeit és gyöngítik történelmi alakjának érdekességét. Nem csak tudását, hanem tengerészeti jártasságát is kétségbe vonják ²⁾

Ez utóbbi szemrehányást tettével legfényesebben megczáfolja Columbus maga, a ki az Atlanti tengeren leguagyobb szélessége irányában 7-szer vezette át hajóit. ³⁾ Utazásainak tere azon öv, mely az északi szélesség 39-ik és 9-ik fokai közé esik, a pásztás vagy forgalmi szelek (trade arins) öve. Ezen belül a szelek és tenger egyenlítői áramlatának vállvetve dolgozó erői az embernek úgy szólván hozzájárulása nélkül röpitik át a hajót, Spanyolország délnyugati partjaitól a kis Antillák koszorúja felé. Ez okon, valamint az égboltozat folytonos derűtségénél, az időjárás nyugodtságál fogva a spanyol tengerészek a forgalmi szelek atlanti övezetét hőlgyek tengerének (el golfo de las damas) nevezték el. De a mily kedvező a lég és víz áramlata az Európából Amerikába átkelőnek, épp oly akadályozó a visszatérőre nézve. Columbus tapasztalta is ezt második visszatérése

¹⁾ Humboldt, Krit. Unters. I. 553. Jegyzete.

²⁾ Eugen Gelcich szükségesnek látta A. Breusing- és Ruge-ékkel szemben Columbus tengerészeti hírnevének védelmére keln. Zeitschrift der Gesellschaft. f. Erdk. zu Berlin, XX, 295. Különben már Humboldt Sándor sajnálkozólag említi föl, hogy Las Casas Columbról írt művében ennek csillagászati számadatait mellőzvé, neki nagyon ártott.

³⁾ Harmadik visszatérése alkalmával fogoly létére nem vezénylett.

alkalmával; útját a kis Antillák (Quadeloupe és Maria Galante) közt megkezdvén, a forgalmi szelekkel szemben vitorlázott.

Amerika felé.

Európába.

I. Útja: 1492. aug. 3— okt. 12. =
70 nap;	I. Visszatérés: 1493. jun. 16— márcz.
15. = 58 nap, útközi tartózkodás
levonásával csak 45 nap.
II. Útja: 1493. sept. 25— nov. 3. =
39 nap;	II. Visszatérés: 1496. ápril 20— jun.
10. = 51 nap.
III. Útja: 1498. máj. 30— aug. 1. =
63 nap;	III. Visszatérés: Vallejo felügyelete alatt.
(1500. oct. 1— nov. 25.)
VI. Útja: 1502. máj. 9— jun. 15. =
37 nap;	IV. Visszatérés: 1504. sept. 12— nov.
7. = 55 nap.

A közlött táblázatból kivehető, hogy Columbus azon ő előtte teljesen ismeretlen tengeren aránylag véve igen rövid idő alatt át tudott kelni. Ez különösen szembetűnővé leszen, ha az ő vitorlázási idejét a mai kornak (e jegyzetek 506. és 507. lapján közlött) átkelési idővel hasonlítjuk össze. Azonkívül ő vala az első halandó, kiről történetileg bebizonyítható, hogy ama merész tettet elkövette, s e tétttével az Atlanti tenger bejárhatlanságáról szóló álhíreket megczáfolta. Ama tettének 7-szer sikerült végrehajtása a mai tengerészek elismerését, bámulatát már azért is megérdemli, mert Columbus ama tengernek bonyolult víz- és légtűnnettani törvényeit, melyeknek megfigyelése és tanulmányozása éppen az ő tettével kezdődött, teljesen nem is imerte. Kérdezhetnők, valjon miért nem sodorták az Európából Amerika felé tartó forgalmi szelek és az egyenlítői áramlat már Columbus előtt egyik vagy másik hajót Amerika partjaihoz. Hogy az a tény — legalább a történelem útján bebizonyíthatólag — előbb elő nem fordult, annak oka abban rejlik, hogy a középkor tengerészei a XV. száznak majdnem kezdetéig csak annyira mertek a szárazulattól eltávozni, a mennyire azt megláthatták még.

Habár a középkori tengerészet mesterei, az olaszok, ügyességök és bátorságok jeléül, már a 14. században is egészen a Canári, Madeira és Azor szigetekig előnyomultak, a portugálok 1436-ig hat mérföldnél tovább nem merészelének a marttól eltávozni. Ez is vala annak oka, hogy a Bojador vihar-dúlta fokát hajón előbb megkerülni nem merték.¹⁾

¹⁾ Ritter Károly szerint neve is „bojar“ igéből származik, mely annyit jelent, mint körülhajózni, tehát *Bojador* = a körülhajózott.

Hogy Amerika felfedezése előbb-utóbb, mihelyt a hajósok a marttól messzebbre eltávozni mertek, a tengeri áramlatok hozzájárulásával a véletlen műve is lehetett volna, azt bizonyítja Vasco de Gama, Vincente Yannez Pinzon és Cabral esete. Gamát 1497. aug. 22-én az áramlat oly messze elsodrá Afrika partjától — 800 leguas-ra v. 45°-nyira — Nyugat felé, hogy darab ideig Brazília partja mellett oldalgott a nélkül, hogy azt meglátta volna. Pinzon raját 1500 január 26. vitték a hullámok Braziliának mostani Szt-Ágoston fokához. Cabralt 1500 ápril 21-én hasonló sors érte utól. Pedig Gama és Cabral Afrika körül Indiába törekedtek, Pinzon pedig a zöldfoki (Cap verde) szigetektől kezdőleg DDNyugat irányában szándékozott vitorlázni. Mi ezen esetekben a déli féltekén fordult elő, az bekövetkezhetett volna az északin is, mi mellett a „Huitra manaland“ — a fehér férfiak országáról szóló monda tanuskodik, ha csakugyan némi valóság rejtőzik mögötte.

A genuai férfiú dicsősége nem is rejlik abban, hogy ő Amerikát fölfedezte, sem abban, hogy, a mire törekedett, a Cathai és Zipanguhoz vivő tengeri úgynevezett nyugoti utat feltalálta volna. Az első vállalat nem volt czélja, a másikat el nem érte, hanem abban áll érdeme, hogy az oceán bilincseit széttörte, hogy a vakhitet, mely azt elzárta, megsemmisítette, nagyszerű példájával a kishitűeket felbátorította, a félnék tengerszéli hajósokat oceáni merész tengerészekké átváltoztatta s oly vállalatok sorát nyitotta meg, melyek a föld arczulatát teljesen megváltoztatták, melyek az emberiség anyagi létét javították s ennek alapján művelődésének szellemi világát is rendkívül magas színlőre emelték.

Daczára Humboldt Sándor azon szavainak, hogy Amerika azé, ki földjének legkisebb részét legelőször pillantá meg, és hogy *egész* Amerika fölfedezése azon *pénteknaptól* kezdve, a melyen (1492 oct. 12.) Columbus Quahanani szigetén kikötött, biztosnak tekinthető volt¹⁾ — mégis feltűnőnek tartom, hogy míg sem Európa, Afrika, sem Ázsia, sőt Ausztrália felfedezőjéről sem beszélünk, pusztán Amerika felfedezőjéül egyes embert, *Columbust*, nevezünk meg. Ezzel a világ talán a tett fontosságának és az ahoz arányban álló hálaérzete mélységének kivánt kifejezést adni. Még feltűnőbbnek tetszik előttem, hogy ama hálaérzet nem nyilvánult — sem a múltban, sem

¹⁾ Krit. Unt. II. 313, 316.

most, midőn éppen Columbus elévülhetlen érdemű tettének 400 éves évfordulóját világszerte ünneplék, abban az indítványban vagy intézkedésben, hogy az új világ annak nevére kereszteltessék, kinek kivételkép és kizárólag egy egész világrész fölfedezésének összes érdemét odaitéljük, midőn azt állítjuk: Columbus Amerika fölfedezője.

Feltűnőnek mondom a dolgot s a történelem az emberi szellem ellenmondásokban tetszelgő egyik szeszélyének kell ama tényállást neveznem, hogy Columbus világrészének nevével azon férfiú emlékét örökítjük meg, kinek azon felette nagy kitüntetésre semmivel sincs több igénye mint az új világ részletfelfedezői — akár-melyikének.

Mindenki tudja ugyanis, hogy az új világrész csak véletlenségből, Hylacomylus azaz Waltzemüller német¹⁾ tudós ötletéből eredt indítványra Amerigo Vespucci nevét viseli. Mert Hylacomylus a „Cosmographiae introductio cum quibusdam geometriae ac astronomiae principiiis“ cz. művének VII. fejezetében ezt írja: „Quarta orbis pars, quam quia Americus invenit, Amerigen, quasi Americi terram sive Americam nuncupari licet“, — azaz hogy: a világ IV-ik részét, mivel azt Americus fedezte fel, Amerikus földjének vagy Amerikának szabad nevezni. Hylacomylus e tévedése onnan származik, hogy ő a fén címzett művel egyetemben „Quatour navigationes“ cz. alatt Vespucci három tengeri útjának leírását francia szövegből latinra fordította. A tévedés keletkezési okának magyarázatául fel kell említenem, hogy Amerigo Vespucci ugyanis háromszor hajózott át Amerikába. 1-ször 1499. május 18-án a Hojeda vezetése alatt vitorlázó két caravela egyikén Cadix-ből indul el; a hajóraj 1500. jan. közepén tér vissza Cadix kikötőjébe. E hajók lobogója természetesen a *spanyol* vala; második és III-ik útját ellenben *portugál* hajókon tette Vespucci.

2-ik útja 1501—1502-re,

3-ik útja 1503—1504-re esik.

A két utóbbi vállalat kiinduló pontja tehát Lissabon. De az „Amerika“ név származásának történelmét csak az első út érdekli.

¹⁾ Minthogy a nevezettnek munkája ex Sancti Deodati oppido keltezve van, Navarrete ú. látszik Hylacomylust magyarnak tartotta a Deodati nevet Tata- vagy Totis-ra értelmezvén. Krit. Unters. II. 361.

Mert itt ama kérdés döntendő el mindenekelőtt, vajjon Columbus vagy Amerigo pillantotta-e meg előbb Amerika szárazulatát, illetőleg annak martját?

Columbus, imár III-ik útja alkalmából Paria öbléből 1498. aug. 1-én szemléli Dél-Amerika partját. Vespucci Hojeda hajóival 1499. jul. kezdetén oldalog Dél-Amerikának Guyana nevü partrésze mellett.

Történetileg igazolt tény, hogy Vespucci 1498. aug. 1-je előtt nem érkezhett Amerikába, mert a sevillai Casa de Contratacion¹⁾ ügyiratai bebizonyítják, hogy ő 1496. január 12-től 1498. november haváig Sevillában tartózkodott.

A „Quatuor navigationes“ azonban Vespucci három útazását egygyel megtoldják, még pedig úgy, mintha Vespucci 1-ső tengeri útja 1 évvel megelőzte volna Columbus III-ik tengeri útját, hogy belőle igazoltassék, miszerint Amerika szárazulatának, derék földének tulajdonképpii felfedezője Amerigo, nem pedig Columbus lenne. Itt az első kérdés az, szándékos ferdítés, vagy csak tévedés forog-e fön; a második kérdés pedig az, hogy a ferdítés vagy tévedés kinek terhére esik?

Las Casas 40 évvel Vespucci halála után, tehát 1552 táján Vespuccit hamisítással vádolja.

Egyebeken kívül Cabot Sebestyén, kiről még szó lesz, nem hiszi, hogy Amerigo Vespuccit e dél-amerikai szárazulat felfedezése iránt a prioritás joga megilletné, sőt Herrera történész ismételten csalónak nevezi Vespuccit, nyilvánvalónak állítván, hogy Amerigo az ő útjainak keltét meghamisította. A „Quatuor navigationes“ értelmében ugyanis azt állítja Amerigo, hogy ő már 1497. május 10-én kelt 1-ső útjára, kiindulván Cadix-ből, és hogy 27 nap mulva, tehát jan. 6-án oly marton érkezett meg, mely hosszánál fogva mindenesetre egy nagy szárazulat (continens) nem pedig csak egy sziget partszéli része lehetett. Ha Amerigo azon állítása igazolható lenne, akkor csakugyan őt illetné meg az amerikai *continens* fölfedezésének dicsősége. Azon esetben ő Cabot-ot egy-két héttel, Columbus pedig körülbelül 14 hónappal előzte volna meg magának a szárazulatnak fölfedezésében.²⁾

¹⁾ Tengerészeti vállalatokra kath. Ferdinánd alatt ujonnan berendezett központi hivatal, levél- és térképtár.

²⁾ Cronan, Amerika, I. 351.

De itt megjegyzem, hogy Columbus Kristóf, ki Dél-Amerika szárazulati martját, mint azt történelmileg igazolható alapon tudjuk, már Vespucci előtt, bár ennek 1497-iki apokryph útja után, tényleg látta, 1494-ben jun. 12. a Nina, San-Juan és Cardera caravela-rangu hajók 80 emberével esküt tétetett le, hogy Juanat, azaz Cubat meggyőződésük szerint szárazulatlak tartják.¹⁾ Semmi esetre pedig nem szabad figyelmünket elkerülnie, hogy Vespucci a Pier Francesco de Medici-nek írt levelében azon meggyőződésének ad kifejezést, hogy ő Ázsia partjának egy részét fedezte fel²⁾ s e rész leírásában ily kifejezésekkel él: „... che questa era terra ferme e confine dell'Asia...;“ miszerint továbbá állítá, hogy a part mellett 5000 t. mérföldnyire vitorlázván az „infinitissima terra dell'Asia“-t fedezte föl; sőt hogy Vespucci és Vicente Yanez Pinzon azt a partrészt, melyet Columbus 1498-ban fedezett föl, t. i. Dél-Amerika cumanai martját, egészen haláluk órájáig Ázsia martrészeül képzelték.³⁾ Hogy a hirhedt „Quatuor navigationes“ okozta zürzavarban azok hitelességével együtt Vespucci becsületességét is megmentsék, némelyek a bajból való kibontakozást azon ötletben vélték feltalálni, miszerint Amerigo Vespucci Columbus III-ik útazásában részt vett volna. Ez által Vespuccinak történelmileg igazolt három útazását⁴⁾ ezen útjával kapcsolatba hozván, csakugyan 4 hajózásáról lehetne szólni.⁵⁾ Ámde a „Quatuor navigationes“ sorrendje szerint Vespucci az ő első, (azaz koholt) hajóúttjára spanyol hajóval, még pedig kath. Ferdinánd király megbízásából 1497. május 10-én, vagy 20-án indult el. Akkor pedig Columbus Európában időzött.

Vespucci jóhiszeműségének megmentése céljából azonban tán elég a ránk maradt „Quatuor navigationes“ szerzőjének cosmographiájában előforduló egy kitételre hivatkoznunk, mely így szól: „Minek

1) Krit. Unters. II. 171.

2) Krit. Unt. III. 32, II, 438., 503.

3) Krit. Unters. III. 38,

4) l. az 515. lapon felsorolt rendjüket.

5) Geschichte der geograph. Entdeckungsreisen, Löwenbergtől, I., 316.

Legújában egy igen nevezetes tudós azt állítá, hogy Vespucci Columbus Kristóftot ennek utolsó két tengeri járatán elkísérte! (?) (Professor Sigmund v. Günther. Bedeutung des Columbus für Erd- u. Naturkunde. Festrede. Geogr. Gesellschaft, München, 1892. oktob. 20-án.) Fölteve, de el nem fogadva azon állítást még azon esetben is, a hajóraj vezénylője, tehát Columbus a felfedező.

okáért ide iktatandó az ő (t. i. Vespucci) 4 hajózása, melyek *olasz nyelvből francziára, francziából pedig latinra fordítottak.*“ (Qua de re ipsius quatuor subiunguntur navigationes ex italico sermone in gallicum et ex gallico in latinum versae).¹⁾ Tekintvén a kor, a könyvnyomdászat, a forgalmi eszközök állapotát a XVI-ik század első tizedében, teljes megnyugvással elfogadhatjuk azon feltevést, hogy ama ferdítések, melyek Vespucci tényleges első utazásából a „Quatuor navigationes“ sorában kettőt csináltak, nem az ő terhére írandók. Ez annál valószínűbb lesz a szövegrongálás némely tételéből.

Mert nem képzelhető, hogy Vespucci úti leveleinek katolikus Ferdinánd parancsára szerkesztett összeállításában affélét merészelt volna kitenni, hogy ő (második útjáról) több darab gyöngyöt hozott magával, köztük 14 szem piros színűt, melyek Izabella királynőnek különösen megtetszettek, de hogy a királynő egy kagylót vett el tőle, melyben 130 szem gyöngy vala és hogy ő aztán óvakodék ám, miszerint neki más olyan, hasonló ritkaságu tárgyat többé megmutasson.²⁾

Hogy ne óvakodott volna Vespucci a királynak szánt kiadásban továbbá olyasmit is kikürtölni, hogy „a királynő férjétől 130 szem gyöngyöt elvett, miért is ő (Vespucci) a többit eldugta, hogy azokat amannak (a király) számára fentartsa.“³⁾

Különben, ha ez állítások nem kohottak lennének, a fölfedezési korszak művelődéstörténeti igen kedves epizodjaul válnának be.

Még egy fontos körülmény szól Vespucci felfedezési fenidézett prioritása ellen.

Don Diego, Columbus fia, 1512-ben Dél-Amerika északi partvidékének jövedelmeit és kormányzóságát követelte, mert azon vidéket szintén apja fedezte fel. A spanyol korona ezen igényeket visszaútasította, tagadván Columbus ebbeli felfedezési érdemét. A kifejlődött pörben (1513) a királyi kincstári ügyész számtalan tanu kihallgatása mellett mindent megmozgatott, hogy Diego tengernagy követeléseit alaptalanoknak bebizonyítsa. A tanuk közt Alonzo de Hojeda, kinek hajóin 1499—1500 közt Vespucci Guyana partjára érkezett vala, eskü alatt azt vallatta, hogy ő a Columbus Kristóf

¹⁾ Krit. Unters. II. 397.

²⁾ Krit. Unters. II. 442.

³⁾ Krit. Unters. II. 409.

tengernagytól 1499-ben felfedezett pariai martat Amerigo Vespucci és Juan de la Cosa-val újra meglátogatta és hogy azon útján Columbus ama térképe szerint igazodtak el, melyet Columbus úti jelentésével együtt annak idején ő felségeiknek átadott. Ha Vespucci ő felsége a király megbízásában csakugyan Columbus előtt fedezte volna fel Dél-Amerika valamely északparti vidékét, akkor a királyi ügyésznek módja lett volna ezt mindjárt a pör kezdetével (1513-ban) bebizonyítani, annál inkább, mert Vespucci csak a megelőző évben február 22-én halt meg.

Humboldt Sándor az „Examen critique“ cz. munkájában¹⁾ és ennek nyomán Peschel Oszkár is a „Geschichte der Zeitalters der Entdeckungen“ cz. művével (XIII. fejezet) — Vespucci írói tisztességének megmentése végett síkra kiszállnak, de rövidség kedvéért itt csak annyit jegyzek meg, hogy Peschel szerint adhuc sub iudice lis est.

Az „America“ nevet Govi olasz tudós, valamint Peschel²⁾ is Emericus-szal, Imrével azonosnak tartják. Ennek a nézetnek ellenmondott vala Humboldt Sándor.³⁾ De Humboldt Sándor tán nem vette észre, hogy ezzel önmagának is ellen mond, mert ugyanott a 323. lapon a 3-dik jegyzetben azt közlé, hogy Giorgio Antonio Vespucci — Amerigonak nagybátyja — *egyik levelében ezt szintén Emericusnak szólítja*. E szerint Amerika nevének értelme csakugyan *Imreföld* lenne.

Hogy az „Amerika“ név olyan gyorsan tért hódított, azt különösen Amerigo Vespucci írói, ha úgy szabad mondanom ujdondászi hajlamának és tehetségének tulajdonítható. Ő számos útleírást bocsátott közre, melyek számadatoktól menten könnyen olvasható táj- és népleírásokat tartalmaztak. Utóbbiak az indianusok szokásaikra, sőt még állatias cselekményeikre is kiterjedvén, nagyon kapósak lettek. Az ő íratainak német fordításai, köztük Ruchamer (1508) krónikájának egy része, hozzá járultak a név terjesztéséhez és először kivált Németországban való meghonosodásához. Spanyolországban a felfedezett részeket a XVI. százban Indiának, Nyugotindianak vagy „Új világ“-nak nevezték. Németországban azonban térképek és földgöm-

¹⁾ Krit. Unters. III. 129—165.

²⁾ Az i. munka 411. lapja. Jegyzet 1.

³⁾ Krit. Unters. II. 327.

bők is járultak az „Amerika“ név terjesztéséhez. Bécsben találtak egy 1509 keltéről szóló térképet „America“ névvel; Bienewitz (Appianus) térképén, mely 1520-ban Bécsben jelent meg, szintén már az „America“ név fordul elő, nemkülönben Schoner János 1520-ban Norinbergában megjelent földgömbén szintén már „America vel Brasilia sive Papagalli terra“ címekkel jelzi az új földet. Általánossá lett azonban a név Ortelius atlaszának több kiadása által, melyek a XVI. száz végén jelentek meg.¹⁾

Így a valóság tényeinek téves felfogása, elsietett értelmezése hozta magával, hogy az emberiség, melynek világát Columbus Kristóf megkettőzteté, ezt az őt megillető, legszebb jutalmától megfosztotta s az ő neve helyett egy teljesen illetéktelen férfiú nevét örökítette meg az új világ címével.

Humboldt Sándor védelmében, melyet Vespucci hírnevének szánt, az érvek észszerűségéhez és a meggyőzés szándékához a szív jótékonyan ható melege csatlakozik. Főérveül idézi Humboldt azon közbecsülést, melyben Vespucci maga Columbus Kristóftól, a Qu. navigationes megjelenése után pedig annak még élő fia Don Fernandótól és barátjaitól és összes kortársaitól részesült.²⁾

¹⁾ Földiök *Honter János* e cz. művéhez: „Rudimentorum cosmogrdphicorum *Joannis Honteri* libri tres (Tig. 1552).“ hozzá kötve találjuk a „Circuli sphaerae cum quinque zonis“ cz. atlaszt is. Ennek világtérképén a IV-ik világrész szintén már „America“ neve alatt fordul elő, alkalmazva Dél-Amerika rajzára, melynek körvonalai meglehetősen helyesek már. É.-Amerika két sziget alakjában van ábrázolva, melyek közül az északiabb „Parias“ nevet visel.

Egészen mellesleg utalok Jules Marcou azon véleményére, miszerint America neve annyit jelent mint aranyország s a középamerikai Nicaragua-tótól K-re eső hegylánc eredeti neve lett volna, hogy Vespucci Hondurast fölfedezvén, ama nevet meghallotta s azon idők óta magát Americusnak nevezte, stb. Bulletin de la Soc de geogr. de Paris. 1875, és ugyanott 1888, és Dr. A. Petermann's Mittheilungen. (1889) 35. kötet, 121. — Mások Amarca, Tamarca. Caxamarca indiánus vidéki nevekből származtatják America nevét.

A sinai kosmographusok nagyon egyszerűen „a világ hátsó felének“ hívják Amerikát (Krit. Unt. II. 329.)

²⁾ Ezen évrre hivatkozhatom én is Columbus Kristóf emlékének érdekében azon rejtett, de kiérezhető célzatokkal szemben, melyek Columbus ügyével foglalkozó legújabbkori némely irodalmi termékekben nemcsak Columbus jelleme, hanem családbeli tisztessége ellen is irányozvák. (Lásd: Deutsche Rundschau für Geographie u. Geschichte XV. évfoyam: „Die Familie des Columbus.“ Professor Dr. Sophus Rugetól.) Mert nem célzatosság-e, ha Ruge (a 76. lapon)

Humboldt Sándor, meleg védelme daczára azonban csak sajnálkozhatunk a tény fölött, hogy az új világot nem a tudománytól habilitált, hanem Hylacomylus soít disant fölfedezője szerint — még pedig tévedés folytán¹⁾ — nevezik meg, holott tudjuk, hogy Columbus nemcsak Amerika szigeteinek, hanem szárazulati martjának első érintésével is Vespuccit megelőzte Megjegyzendő még, hogy Vespucci a felfedező nevére már azért sem tarthatna igényt, mivel első útazása és második útazása alkalmával nem ő vala a hajók vezénylője, sőt Las Casas tanúsága szerint — az itt tekintetbe jöhető első útja alkalmával még csak mint tengerész sem, hanem a firenzei Berardi tőzsérház ügynökének minőségében szerepelt Hojeda hajóin, mert ezek felszereléséhez az általa képviselt cég pénzsegélylyel, illetőleg kölcsönnel járult. Columbus dicsőségére nézve — ha a szárazulati mart érintésére fektetnők a fősúlyt — Cabot Sebestyén, a velencei születésű Cabot János fia, de meghonosodás által angollá lett — tengerész személyében — sokkal veszélyesebbé válható egyéniség áll előttünk, mert Cabot Sebestyén 1497 jun. 24-én földözte fel a Prima vista-t (Terrum primum visa-t), míg Columbus csak 1498 aug. 1-én — harmadik útja alkalmával — érinté és látta a tőle Tierra firmenek elnevezett szárazulati részt, t. i. Cumana tartomány keleti vidékét Paria öböl martján, a Punta Redondát (Isola Santa, Cabo de Lapa vidékét.) anélkül azonban, hogy ott kiszállt volna.

TURNER ADOLF.

Columbus Kristóf lissaboni meneküléséről beszélvén és egy lélegzet alatt az *ok ismeretlenségét* elismervén — azt mondja róla: „O éjjel aztán persze kerekét oldott... és feleségét a legfiatalabb gyermekekkel együtt cserben hagyta.“ („... und liess seine Frau mit den jüngsten Kindern *im Stich*.“) Vagy midőn Sophus Ruge Columbus Kristóf atyjának elszegényedéséről szól, nem kiméletlen-e az előadás ily hangja: „Ezen nyomorúság elől Kristóf a legidősbik fiú, mielőbb kitérni iparkodék.“ („Diesen Elend *wird* der älteste Sohn, Christof bald *ausgewichen sein*“) stef. Ily, nem épen rokonszenves hang, az egész értekezést lengi át.

¹⁾ „De e név a helyesebb belátással szemben sehogy sem állhatott volna meg oly csökkönösen, ha be nem hizelgi magát hallérzékünkbe és ha a többi világrész neveivel találó bizonyos hangarányosság nem rejtőznék benne. (Peschel O., *Gesch. des Zeitalters*... 415.)